

Brieven naar Blankenberge

DE VORMINGSJAREN VAN VERZETS-STRIJDSTER REINA PRINSEN GEERLIGS

Reina Prinsen Geerligs. Tot het moment dat wij van onze geschiedenisdocent als praktische opdracht kregen haar betekenis te onderzoeken, hadden we die naam nog nooit gehoord. Een belangrijke verzetsstrijder? Kan wel. Nadat we ons wat meer in haar leven hadden verdiept, begon onze interesse te groeien.

Reina was pas negentien jaar toen ze in de Februaristaking (1941) voor het eerst haar verzet tegen de nazi's toonde. Hoe kwam het dat ze op zo'n jonge leeftijd in het verzet ging? Was ze niet bang? Getuigen vertellen dat ze zelfs zonder spoor van angst handelde. Waarom was ze zo zelfverzekerd? Wie was zij? Internet en documentaires konden ons daar maar een half antwoord op geven. Totdat Merel Berkelmans' moeder uitkomst bood: 'Reina Prinsen Geerligs? Volgens mij kende oma haar!' En inderdaad: oma, Madeleine Govaert, heeft in de jaren 1938 tot en met 1940 vanuit Blankenberge met Reina gecorrespondeerd na een toevallige ontmoeting in Brugge. Reina's brieven bleken in goede staat bewaard. Wat een vondst! We trilden van opwindning toen we de lang verborgen gebleven brieven in handen kregen. Maar we waren ook angstig, bang om de brieven te beschadigen. Nu zouden we een wel heel persoonlijk kijkje in het leven van Reina kunnen nemen. Dit had zij zelf geschreven, dit waren háár woorden. Het was bijna te mooi om waar te zijn.

Tijdens het lezen van de brieven aan oma raakten we steeds meer verward: hoe kon dit meisje, deze jonge vrouw, een mens hebben gedood? Hoe kon zij onderduikers hebben geholpen en wapens hebben gesmokkeld, terwijl ze pas net klaar was met haar schoolleven, dat opmerkelijk veel overeenkomsten vertoonde met het onze? We herkenden onszelf een beetje in haar en daardoor raakten we in de war. Het was wel duidelijk dat Reina niet voor één gat te vangen was, ze was een

intelligente jonge dame. Maar zouden wijzelf nu ook tot zoiets in staat zijn? Reina was het kennelijk wel geweest!

Ons beeld over haar, dat vooral gebaseerd was op haar daden, veranderde totaal. Door de brieven konden we ons identificeren met het leven van Reina, die tot dan toe voor ons gewoon een fotootje in ons geschiedenisboek was geweest. Reina was een slim meisje met gevoel voor humor, niet alleen een wapensmokkelaar. Ze had ook haar onzekerheden, over school en de oorlog, in plaats van nooit bang te zijn. Reina werd een mens voor ons. Dat maakte het werken aan de praktische opdracht zo bijzonder.

Reina Prinsen Geerligs werd op 7 oktober 1922 geboren in Nederlands-Indië. Ze groeide echter op in Amsterdam. Haar vader, R. J. Prinsen Geerligs, was een chemicus. Haar moeder was joods en zeer ontwikkeld. Verder had ze nog een jonger broertje, Alfred. Haar ouders waren zeer intellectuele mensen, die Reina vanaf haar jeugd gestimuleerd hebben zich zo goed mogelijk te ontwikkelen. Ze groeide op in betrekkelijke welvaart. Na de lagere school werd ze leerlinge aan het Barlaeus Gymnasium te Amsterdam, waar ze in dezelfde klas zat als de schrijver W. F. Hermans. Reina toonde een brede belangstelling en was veel met andere culturen bezig. Op het Barlaeus deed ze graag mee aan uitstapjes, zelfs naar andere landen. Verder was ze trots op haar woonplaats Amsterdam: in haar brieven legde ze haar

Reina Prinsen Geerligs.

Merel Berkelmans (17) en Merel van Gils (17) zijn 6-vwo-leerlingen aan het Dr. Mollercollege in Waalwijk.

correspondentievriendin Madeleine Govaert van alles uit over die stad. Ze heeft uiteindelijk twee verhalen gepubliceerd: 'Gerechtigheid' en 'In Brugge'. Deze verhalen kun je nu downloaden op het internet. Toen haar ouders en broertje tijdens de oorlog naar Laren verhuisden, bleef Reina in Amsterdam wonen, aan de Koninginneweg.

Dietse idealen

Geven de brieven uit 1938-1940 aanknopingspunten voor de vroegste politiek-maatschappelijke ideeën van de scholiere? Reina gebruikte in haar brieven 'Hooimaand' en 'Oogst' in plaats van juli en augustus om de maanden aan te duiden. Dit is typisch 'Diets'. Reina toonde zich daarmee een aanhangster van de Dietse (of Groot-Nederlandse) gedachte. Wie in de jaren twintig en dertig deze gedachte aanhing, vond dat er een historische verbondenheid bestond tussen 'Noord' en 'Zuid', dus van de inwoners aan weerszijden van de Nederlands-Belgische staatsgrens, en dat de scheiding van 1648 een onnatuurlijke of liever gezegd tegennatuurlijke situatie had geschapen. De Nederlandse stam vormde immers een eenheid!¹ Dietse denkers wilden ook opkomen voor de 'verdrukte' Vlamingen, die onder de plak zouden zitten van het verfranste Brussel. In een van haar laatste brieven aan Madeleine zegt Reina: 'Ik ben Dietsche, maar geen fascist'. Toenmalige fascisten omarmden namelijk vaak de Dietse gedachte. Reina vraagt zich ook af of Madeleine soms een 'Flamingante' is en welke taal ze thuis spreken in verband met haar 'Dietsche ziekte'.

Reina hing dus de Groot-Nederlandse gedachte aan. Met de komst van de bezetter werd opkomen voor het Nederlandse volk het hoofddoel in Reina's leven. Dit borduurt in zekere zin voort op het feit dat ze aanhanger was van de Dietse idealen: ze blijft een compromisloze en principiële stellingname houden. Heeft die uiting van politiek idealisme in de bezettingsjaren een uitweg gezocht in anti-Duitse verzetsdaden ten dienste van het Nederlandse volk?

Reina in het verzet

De moeder van Reina was joods, wat de reden was voor haar ouders en broertje Alfred om naar Laren te verhuizen. Na het gymnasium wilde Reina gaan studeren, want ze kon erg goed leren, maar haar joodse afkomst verhinderde dit. Al mocht Reina niet meer studeren, ze bleef toch alleen in Amsterdam wonen. Reina schijnt heel boos en verdrietig te zijn geweest over het studieverbod, want ze wilde erg graag schrijfster worden. Je merkt die ambitie ook in de brieven; ze formuleert haar

zinnen heel bewust. Het feit dat ze niet meer mocht leren zou haar volgens Marjan Schwegman (directeur NIOD) hebben gemotiveerd om verzet te gaan plegen. Uiteindelijk heeft ze zich bij het verzet aangesloten door bij verzetsgroep CS-6 te gaan. Ze moest namelijk zelf op een gegeven moment onderduiken en kwam toen terecht bij een van de leden van deze groep. In Amsterdam zag Reina hoe de joodse bevolking werd behandeld. Een medeverzetsheld uit haar verzetsgroep CS-6 - afkorting van Corellistraat 6, waar de groep samenkwam - maakt in de documentaire *Hoge Bomen* duidelijk dat dit voor Reina de voornaamste beweegreden was. Zij zou het gevoel hebben dat ze iets moest betekenen voor haar joodse medemensen. Bert Bakkenes, auteur van *De ondergang van de linkse verzetsgroep CS-6*, beweert dat ook ideologische redenen haar aan het denken hebben gezet.

Reeds in haar gymnasiumjaren was ze bezig geweest met het thema oorlog. Ze was toen lid van een vereniging die principieel zonder leiding opereerde, en onder meer de oorzaken van de Eerste Wereldoorlog onderzocht.

Reina is vrij snel begonnen met hulp aan joodse onderduikers. De verzetsgroep CS-6 was heel actief: de leden hebben diverse collaborateurs geliquideerd. De groep bestond uit studenten tussen de zestien en drieëntwintig jaar die opkwamen voor de joodse minderheid. De leden van CS-6 begonnen hun verzetswerk 'onschuldig', bijvoorbeeld door persoonsbewijzen te stelen, maar later gingen ze ook samenwerken met andere verzetsgroepen. Er was geen duidelijk leiding aanwezig, maar er zijn wel een paar namen die steeds genoemd worden: Gerrit van der Veen, Hans Katan en Jan Verleun. Dat het onschuldige verzetswerk uitliep op heuse aanvallen is langzaamaan gegroeid. Stapsgewijs gingen ze steeds verder in hun verzet. In totaal hebben de leden zeker vierentwintig liquidaties op hun naam staan. Reina zelf was betrokken bij een aanslag op een

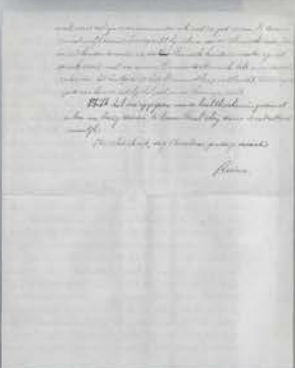
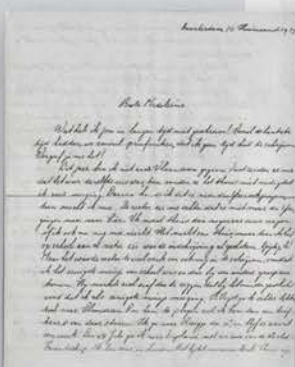
Dr. J.L.G. Van Oudheusden, *Brabantia Nostra* (Tilburg 1990), p. 129-130

Links Merel Berkelmans, rechts Merel van Gils, met Reina's brieven.

► Uit een ongepubliceerde lezing van prof.dr. Marjan Schwegman, directeur NIOD

▽ Een van de brieven van Reina Prinsen Geerligts aan Madeleine Govaert.

politieaan, Pieter Kaay, in 1943. Hij was medeverantwoordelijk voor het oppakken van verzetsmensen, die een aanslag op het Amsterdamse bevolkingsregister hadden gepleegd. Reina was ook bij die aanslag betrokken.

Verraad en executie

Na haar aanslag op Pieter Kaay werd Reina verraden. Ze werd opgepakt toen ze een wapen kwam afleveren. Voordat ze naar het concentratiekamp Sachsenhausen werd gebracht, zat ze in een arrestatiehuis vast. Ze heeft toen nog met haar familie kunnen corresponderen door een briefje in een knuffeltje te stoppen. Dat knuffeltje is bij haar ouders terechtgekomen.

Op 24 november 1943 werd Reina in kamp Sachsenhausen geëxecuteerd, samen met twee andere vrouwelijke verzetsstrijders, Truus van Lier en Nel Hissink-van de

Brink. Dat was al de dag na de aankomst in het kamp. Dit werd bevestigd aan haar familie door een brief van de journalist Joop Zwart.

De ouders van Reina hebben nog lange tijd naar hun dochter gezocht. Via het Rode Kruis kwamen zij met Joop Zwart in contact. Hij schreef dat hij zonder twijfel kon vertellen dat zij in Sachsenhausen was overleden. In een afscheidsbrief aan haar ouders had Reina geschreven: 'Ik ben trots op wat ik gedaan heb.'

Al tijdens de bezettingsjaren werd Reina gezien als een echte heldin. Zij had het verzetswerk immers met haar leven betaald. Er werd tegen haar opgekeken en in die zin vormde ze al tijdens de oorlog een inspiratiebron voor velen. In 1947 hebben de ouders een literatuurprijs ingesteld en naar Reina vernoemd. Deze prijs was bedoeld voor jonge, veelbelovende schrijvers. Tot 1973 is de Reina Prinsen Geerligts-prijs uitgereikt. Er zijn ook straten en scholen naar haar vernoemd. In 1970 is er in Amsterdam een herdenkingsplaquette voor onze heldin onthuld.

Wat maakt Reina bijzonder?

Waarom wordt de ene verzetsheld herdacht en de andere niet, terwijl beiden duidelijk veel betekend hebben voor het vaderland? Waarom geniet Reina's naam meer bekendheid dan die van Truus van Lier? Voorop staat dat beide vrouwen, samen met Nel Hissink, als man gevallen zijn. Reina is een van de weinige vrouwen die om verzetsredenen door de Duitsers is geëxecuteerd. Waarom zij wel? Haar deelname aan verscheidene executies zal er vast mee te maken hebben. Nu komen we bij de vraag

die ons het meest bezighield: hoe kon een meisje van ongeveer onze leeftijd een *mens* doden, terwijl ze een paar jaar ervoor nog het onschuldige schoolmeisje was? Zoals Marjan Schwegman zegt: 'Reina heeft zich gedragen als een soldaat en heeft de rol van iemand die vijanden uitschakelt wellicht ook zo opgevat.'² Ze heeft moed, koelheid, berekening en zelfbeheersing getoond. Maakt dat haar zo bijzonder? Wij vinden van wel. Vooral ook omdat ze wist wat er van haar verwacht werd in het verzetswerk. 'Ze werkte samen, nam geen onverantwoorde risico's. Het ging om het doel, afbreuk doen aan de vijand, niet om de eigen rol. Zie ook een uitspraak tegenover haar ouders: 'het gaat niet om mij of u, vader en moeder, maar om het land'', aldus Marjan Schwegman. Al die eigenschappen maken haar tot een uitzonderlijke verzetsheld.

Karakterschets

De brieven aan Madeleine gaven ons een indruk van hoe Reina persoonlijk was. De onderwerpen waarover ze vertelt, maken veel duidelijk over haar manier van denken en doen. Zo schrijft ze veel over het (culturele) leven in Amsterdam, wat laat zien dat ze geïnteresseerd is in meer dan alleen haar eigen leven. Ze schrijft dan bijvoorbeeld vol trots over de St. Nicolaaskerk. Reina had vele interesses. Ze hield van reizen, schaatsen met haar vriendinnen, schrijven van opstellen en toneelspel. Ze maakte voor die tijd veel reizen: zo ging ze bijvoorbeeld in juli 1940 met de 'World Friendship' naar Londen en had ze klassenuitjes naar Vlaanderen. Met haar ouders heeft ze een cruise gemaakt waarbij ze naar verschillende havens, onder andere in Lissabon en de Canarische Eilanden, voer. Uit die verre reizen kun je opmaken dat ze in een zeer welvarend gezin leefde. Ze voelde zich ook betrokken met de samenleving. In een van de brieven staat dat ze zich heeft opgegeven voor de luchtbeschermingsdienst. Je kon daar leren seinen om uiteindelijk de vliegtuigen te helpen.

Waarschijnlijk heeft Reina een druk sociaal leven gehad: meerdere brieven beginnen met de zin 'Wat heb ik jou toch lang niet geschreven!'. Ze zal het te druk hebben gehad met andere dingen om eerder te antwoorden. In haar vrije tijd schreef ze graag. Dat merk je aan de brieven: de zinnen zijn zorgvuldig geformuleerd en ze is al zo geïnteresseerd in het schrijven dat haar grapjes nu nog tot hardop lachen leiden.

Reina was waarschijnlijk erg vastberaden en misschien ook een beetje eigenwijs. Als haar rector haar verbiedt mee te gaan met een reisje, schrijft ze aan Madeleine: 'In Oogst ga ik echter lekker toch naar Vlaanderen. Om hem (de rector) te plagen zal ik dan een briefkaart van

daar sturen.

Je merkt wel goed dat ze van onze leeftijd is. Ze schrijft bijvoorbeeld over een grappig voorval in de klas waar ze lange tijd om hebben gelachen. Wij zouden dit ook aan elkaar kunnen vertellen: ze schrijft over onderwerpen

"We herkennen onszelf een beetje in haar en daardoor raakten we in de war."

die ons nu ook bezighouden. Reina was wel een serieuze leerling, hoewel ze soms genoeg had van school: 'Morgen Geschiedenisproefwerk over Napoleon, alles... brr, ik heb nooit mijn les geleerd, hoe kom ik erdoor!'

Reina was dus een sociale en intelligente jonge vrouw die, als de oorlog er niet geweest was, zeker wat had kunnen bereiken in Nederland.

Meer herdenken

De hoofdvraag van de praktische opdracht was: 'Moeten verzetshelden meer herdacht worden?' Na dit werkstuk zijn wij helemaal vóór. De moed die verzetsmensen opbrachten, de angsten die ze doorstonden... dat moet herinnerd worden. Naar ons idee gebeurt dat tegenwoordig te weinig. Het is misschien een idee om een (nationale feest-)dag uit te kiezen waarop verzetshelden worden herdacht. Eén verzetsheld zou hiervoor symbool kunnen staan, maar je zou op deze dag in principe iedere verzetsheld mogen herdenken die je wilt.

Een paar maanden geleden was er een discussie in de media over de vraag of verzetshelden onnodig 'verraders' geliquideerd hadden. Dit heeft een storm van protest losgemaakt bij veel mensen, vooral bij diegene die de oorlog hadden meegemaakt. Zij vonden dat je die daden niet los kon zien van de tijd waarin ze plaatsvonden: in oorlogstijd heersen andere regels. Beslissingen moeten vaak snel genomen worden en die konden zeer ingrijpende gevolgen hebben.

Wij denken dat het goed is dat mensen in deze tijd wat meer over de oorlogsperiode gaan nadenken. Heeft u er wel eens bij stilgestaan wat het doden van een mens met iemand als Reina moet hebben gedaan? Natuurlijk moet er ruimte zijn voor kritiek, maar dat verzetsstrijders veel hebben betekend voor ons land moet ook duidelijk gemaakt worden. En vaak ook! Zonder al die dappere Reina's had het er namelijk heel anders uit kunnen zien voor Nederland.

Het uitwerken van de opdracht uit *Sprekend Verleden* hebben we met behulp van verschillende bronnen gedaan. We hebben uiteraard de brieven van Reina Prinsen Geerligts aan Madeleine Govaert als belangrijkste informatiebron benut. Ook de documentaire over Reina in een aflevering van *Hoge Bomen* van de AVRO uit 2007 hebben we gebruikt, naast het boekje van Rob van Olm: *Recht, al barste de wereld*. In het filmpje van *Hoge Bomen* spreken oude bekenden over Reina en haar inzet voor het verzetswerk. Ook komt de directeur van NIOD, Marjan Schwegman, aan het woord. Internet was ook een grote bron van informatie voor ons, hoewel we wel hebben geleerd hier voorzichtig mee om te gaan: er staat soms ook zoveel onzin op het net! Daarom probeerden we ons te beperken tot de documentaire en de brieven.

ENKELE CITATEN UIT DE BRIEVEN

'Je schreef dat je van plan was na je examen in Amsterdam te komen, dan kan je onze mooie stad eens in werkelijkheid zien. Zijn fiere patriciërshuizen, zijn rijke stadhuis, en de schilderijen die uit dezelfde tijd stammen. Onze beste tijd, de 'gouden eeuw' noemen we het, even na de 80-jarige oorlog. Het is, wat de Middeleeuwen voor Vlaanderen waren. De Spanjaarden hebben Vlaanderen te gronde gericht, de Noordelijke Nederlanden hebben ze sterk gemaakt. Wij hebben ons er weer bovenop gewerkt na de overheersching van Napoleon, voor Vlaanderen was het veel lastiger, omdat ze ingelijfd waren bij een staat die sterk Fransch georiënteerd was...'

'O, ik dans al van vreugde als ik aan toneelrepetitie denk, dat vind ik toch zoo fijn! Als ik mijn geschiedenis ken, ga ik nog even mijn rol voorlezen. Merken jullie veel van den oorlog op school, of thuis bij de zee? Wij merken het natuurlijk door mijn vader die ordedienst is en de distributie: suiker en bruine bonen worden gedistribueerd, verder kan je alles krijgen...'

Een toevallige ontmoeting tussen een Vlaams en een Amsterdams meisje in Brugge in 1938 leidde tot een jarenlange briefwisseling. Het Amsterdamse meisje was Reina Prinsen Geerligts, de latere verzetsstrijdster. De vondst van acht van haar brieven afgelopen voorjaar bleek een fantastische ontdekking. Die brieven vertellen veel over Reina's schooltijd tegen de achtergrond van de dreigende internationale situatie. Zij laten een ontwikkeling zien van de jonge vrouw in de richting van wat ze had willen worden: schrijfster.

Naar mijn oordeel zijn de brieven van historisch belang. De oma van Merel stemde graag toe in overdracht aan het NIOD te Amsterdam. Inmiddels heb ik de brieven daar bezorgd. Deze zijn volledig openbaar en kunnen door iedere belangstellende worden geraadpleegd.

In dit artikel, een bewerking van een praktische opdracht, vertellen mijn leerlingen wat de bijzondere vondst voor hen betekende.

Jan van Oudheusden